

leriyle aynıdır. Yurt dışında ve İstanbul'da Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîri Efendi, Tarih, nr. 15) yazma nüshaları bulunan eserin iki ayrı metni vardır. İki oldukça kısa olup önce Joannes Gaudier (Spiegel) tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş (Frankfurt 1567); ardından bu tercümeyle dayanan Joannes Leunclavius (Hans Löwenklau) ilâveler de yaparak Latince (Frankfurt 1588, 1596) ve Almanca (Frankfurt 1590) olarak neşretmiştir. Eserin daha geniş Latince bir neşrini de yine Leunclavius gerçekleştirmiştir (Frankfurt 1591). Ayrıca bu metinlerin tamamı Almanca olarak yayımlanmıştır (Frankfurt 1595). Muhyiddin Mehmed'in Burhâneddin el-Merginânî'nin *el-Hidâye* adlı eserine bir ta'likatı olduğu da kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1597, vr. 100; Ramazanîzâde Mehmed Çelebi, *Târih-i Nişancı*, İstanbul 1290, s. 193; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 304, 389-390; Atâi, *Zeyl-i Şekâik*, s. 35, 230, 249; *Keşfü'z-zunûn*, I, 284; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 311; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 346; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 242; Karlızâde Cemâleddin Mehmed, *Osmanlı Târih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 10, 25; Tayyazâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1292, I, 110; *Sicill-i Osmânî*, III, 488; IV, 345; *Osmanlı Müellifleri*, III, 63; Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, II, 2545; Babinger (Üçok), s. 81-82; Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 132-134; Th. Menzel, "Muhyi'd-Din Mehmed", *İA*, VIII, 555-556.

YUSUF KÜÇÜKDAĞ

MUHYİDDİN MUHAMMED YAVSÎ

(bk. ŞEYH YAVSÎ).

MUHYİDDİN MÜNŞÎ

(bk. MÜNŞÎ).

MUHYİYYE

(bk. EKBERİYYE).

MUHZIR

(المحضر)

Mahkemelerde davalı ve davacıya mahkeme huzuruna celbeden görevli, yüksek rütbeli bir yeniçeri kumandanının unvanı.

Sözlükte "huzura getiren, hazır bulunduran" anlamına gelir. Klasik İslâm hukuku kaynaklarında davalı ve davacıya mahkemeye sevkeden memur için a'vân ve

müşhiş kelimeleri de kullanılmıştır. Osmanlı döneminde Konya ve Kayseri gibi bazı İç Anadolu şehirlerinde muhzırla birlikte şahne (şihne) adı da görülür (Baykara, s. 205, 212). Mahkeme kâtipliğine ihtiyaç duyulmayan küçük kadılıklarda da muhzır bulunur ve kitâbet işini kadı veya muhzır yapardı. Mahkemede hazır bulunması istenen kişiye kadı tarafından bir celb kâğıdı (mürâsele) çıkarılır, muhzır da bununla ilgili şahsı mahkemeye çağırırdı. Muhzırın zor kullanma yetkisi yoksa da bazı durumlarda kadının talebiyle yanına asker alabilirdi. Muhâkeme sırasında mahkemede ki asayişin temini de muhzırın görevlerindendi. Zaman zaman merkezden kadılık bölgesindeki suçluların takibi, âsilerin yakalanması, soruşturmalarda yardımcı olma gibi hususlarda özel vazifelerle de yükümlü kılınabilirdi. Bilhassa İstanbul'a yakın yerlerdeki kadılıklarda kadıların merkeze yazdığı arzları muhzır veya muhzırbaşı götürürdü. Eğer konuyla ilgili bir ferman çıkmışsa bu fermanı da alıp kadıya teslim ederdi (BA, MD, nr. III, hk. 636, 637; nr. V, hk. 172, 214, 1225, 1783).

Muhzir, mahkemenin bulunduğu yerin ahali arasında özellikle daha önce bu görevi yapmış kişilerden veya bir şekilde devlet görevi almış (askerî) grupların mensuplarından seçilirdi. Sivil halktan muhzır tayin edilemezdi. Nitekim haklarında merkeze yapılan şikâyetlerde bazılarının "raiyyet oğlu" oldukları halde bu görevde buldukları belirtilir (BA, MD, nr. V, hk. 223). Muhzırları tayin ve azil yetkisi kadılarına verilmiştir (BA, MD, nr. V, hk. 282; nr. LI, hk. 261). Kadı bunun için uygun gördüğü kişiyi merkeze arzeder ve tayin merkezden beratla yapılırdı. Diğerleri gibi padişahların cülûs zamanlarında beratları yenilenir, genellikle haklarında bir şikâyet olmadığı müddetçe görevlerini sürdürebilirlerdi. Büyük kadılıklarda birden fazla muhzır bulunur, böyle yerlere bir de muhzırbaşı tayin edilirdi. İstanbul kadılığı muhzırbaşısının kapıkulu süvarileri bölüğüne geçebilme hakkı vardı (BA, MD, nr. IV, s. 56; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, II, 144).

Davanın konusuna göre mahkemece alınan harçlar değişmekle birlikte sonuçlanmış bir davadan muhzırların XVI ve XVII. yüzyıllarda yüzde iki akçe ihzâriye aldıkları tesbit edilmiş olup bu miktar kunnâme ile belirlenmişti. XVII. yüzyılda mahkeme hüccetleri, nikâh akdi, sicile kayıt, tasdik ve arzlardan muhzırların da aralarında bulunduğu mahkeme hademeleleri için 5 akçe tahsil ediliyordu (Tevkîf Ab-

durrahman Paşa, s. 542). XVIII. yüzyılda avârız ve bedel-i nüzûl hânelerinin tesbiti için mahkeme harcının yanında muhzıriye ücreti olarak 3 kuruş kaydedilmiştir. Nüfusu yoğun olan büyük şehirlerde ihzâriye harcı hayli yüksek rakamlara ulaşıyordu. Bu yerlerde muhzırlara bir miktar ulûfe tayin edilerek ihzâriye gelirlerinin kalan miktarına hazine tarafından el konulurdu. Kayseri ve Kütahya gibi yerlerde ihzâriye timar şeklinde kapıkullarına tahsis edilmişti. Geliri yüksek olan bazı yerlerde muhzırbaşılar görevleri başında bizzat bulunmayıp yerlerine iltizam yoluyla vekil tayin edebilirlerdi ve bu vazife devirlerini mühürlü temessükle yaparlardı.

Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin kendi konaklarında akdettikleri divanlarda yirmişer muhzır ve birer muhzırbaşı görev yapardı. Muhzırbaşılar genellikle kapıcılar kethüdâsı kendine bağlı kapıcılardan tayin ederdi. Bunlar terfi ettiklerinde timarla dergâh-ı âlî çavuşluğuna geçerdiler. Kazaskerlerin Divân-ı Hümâyûn toplantılarına götürülüp getirilmesi de muhzırların vazifelerindendi. Bunlar ayrıca kazasker arzını ilgili kalemlere götürür ve çıkan fermanı alıp yerlerine ulaştırırlardı. Muhzırbaşı kapıcı keçesi başlığı ile at üzerinde, muhzırlar ise mücevveze ile yaya olarak kazaskerlerin önü sıra yürürlerdi (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 202). Hakkında şikâyet olan kadıların teftişine zaman zaman muhzır ağalar da gönderilmekteydi (*Taylesanizâde*, I, 190).

Kazaskerlerin divanlarındaki muhzırların belirli bir maaşı yoktu. Kadılıklarda olduğu gibi ihzâriye ücreti de alamazlardı. Kendilerine kadı ve müderris tayinlerinde "müjdecilik" adı altında belli bir tahsisat ayrılmıştı. Kadı tayininde kadının bir aylığı hesap edilerek yarısı berat resmi olarak, yarısı da kazaskere alınır, bu ikinci hissenin beşte biri kâtipler, muhzırbaşı, muhzırlar ve divitdâr arasında paylaştırılırdı (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 204). XVIII. yüzyılda muhzırlar, taşradaki kadıların İstanbul'daki resmî işlerini takip etmek üzere kapı kethüdâlıklarını da yapıyordu. 1208 (1793-94) yılında Kadılar Kanunu'na yapılan bir ilâve ile muhzırlardan başkasının kadılarına kapı kethüdâlığı yapması yasaklanmıştı. İstanbul kadısı sadrazamdan ayrı olarak İstanbul esnafını denetlemeye çıktığında maiyetinde muhzırlar da bulunurdu. Bunlar kırmızı mücevveze takarlar, yeniçeri muhzırları gibi ellerinde falaka, sopa ve terazi taşırılar, usulsüzlüğü tesbit edilenlerin cezalarını uygularlardı.

MUHZIR

Bunlardan başka Yeniçeri Ocağı'nda görev yapan muhzır ağa, Yeniçeri Ocağı'nın Dîvân-ı Hümâyun'da ve Bâbiâli'deki işlerini takip eden yüksek rütbeli yeniçeri kumandanı idi. Bu görev Yavuz Sultan Selim devrinde ihdas edilmiştir. Muhzır ağa, Yeniçeri Ocağı'nda bölük numarası sabit olmayan ve "muhzır ağa ortası" denilen bir ortaya komanda etmekteydi. XVII. yüzyılda zaman zaman 26, 27 ve 34. bölükler, XVIII. yüzyılda 28. bölük muhzır ağa bölüğü olmuştur. Bu orta 201 yeniçeriden oluşuyordu (Ahmed Cevad, I, 85). Rütbesi, ağa bölüklerinin en yükseği olan kul kethüdâsı, kethüdâ bey ve başçavuştan sonra geliyordu. Yeniçeri ağası karşısında ata binme ve sarı çizme giyme izni sadece bunlara verilmişti. Muhzır ağalar terfi ettiğinde XVI ve XVII. yüzyıllarda hasekiliğe getirilirken (Hezârfen Hüseyin Efendi, s. 146) daha sonraları dereceleri hasekileri geçmiş ve turnacıbaşılığa yükselmeye başlamışlardı; kıdemli ve yaşlı olanları ise samsoncubaşı olurdu.

Muhzır ağanın başlıca görevi, bütün yeniçerilerin Dîvân-ı Hümâyun ve Bâbiâli'deki resmî işlerini takip etmektir. Bâbiâli'de yapılan toplantılara yeniçeri ağasının katılmaması durumunda ocakla ilgili işler hakkında Ağakapısı'na giderek yeniçeri ağasına bilgi verirdi. Yeniçeriler için eyalet ve kazalara, yine yeniçeriler ve ocakla ilgili yeniçeri ağasına hitâben divandan çıkmış hükümleri yerine ulaştırırdı. Davası olan yeniçerileri sadrazamın huzuruna getirmek, İstanbul'da suç işlemiş yeniçerileri tutuklamak, bunları sadrazamın isteğiyle Bâbiâli'de cezalandırmak veya cezalandırılmak üzere bölüklerine teslim etmek gibi işler görürdü. Yeniçeri kanununa göre yeniçerileri kendi zâbitlerinden başkası cezalandıramazdı (*Teşrihât-ı Kadîme*, s. 90-91); ancak muhzır ağanın rütbesi diğer orta zâbitlerine nazaran yüksek olduğundan onun cezalandırmasında da bir sakınca yoktu. Muhzır ağanın emrinde başkapı kethüdâsına bağlı altmış yeniçeriden oluşan bir kuvvet sadrazamın korumalığını yapar, divanda veya Bâbiâli'de sadrazam tarafından verilen hükümleri yerine getirirdi. Sadrazam esnafı tefişe çıktığı zaman muhzır ağa süpürgesiyle sadrazamın sağ üzengisi önünde, muhzırlar üsküfleriyle arkada esnafı cezalandırılmada kullanılan aletleri taşıyarak yürürlerdi. Bu sırada esnafa verilen cezalar bunlar tarafından uygulanırdı (Tevkîf Abdurrahman Paşa, s. 542). Muhzır ağa bölüğündeki yeniçerilerin bir kısmı, haseki ağa bölüğüyle birlikte üç tuğlu vezir rüt-

besindeki vezirlerin kapısında muhzırlık yapardı.

Muhzır ağanın yazı işlerini bir kâtip yürütmekteydi (BA, MD, nr V, hk. 4, 172; nr. XII, hk. 101, 149). Bu kâtip, muhzır ağa adına Dîvân-ı Hümâyun'da ve Bâbiâli'de Yeniçeri Ocağı ve yeniçerilerin kitâbet işleriyle uğraşır, dairelerdeki resmî işlerini takip ederdi. Bâbiâli'de Sadâret Kethüdâsı Dairesi'ne bağlı bir büro tahsis edilmişti (Doğan, s. 74). Muhzır ağa sadrazam sefere çıktığında onunla birlikte sefere katılır, merkezdeki sadâret kaymakamının yanına da muhzır ağa vekili tayin edilirdi (*Taylesanizâde*, s. 279). Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla muhzır ağalık kaldırılmış, yerine tomruk ağalığı ihdas edilmiş, maiyetindeki muhzırlara da "kavas" adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. III, hk. 636, 637; nr. IV, s. 56; nr. V, hk. 4, 172, 214, 223, 282, 1225, 1783; nr. XII, hk. 101, 149; nr. LI, hk. 261; nr. LXVII, s. 324; nr. CVI, s. 106; *Sultan'ın Emir Defteri: 51 Numaralı Mühümme Defteri* (haz. Hikmet Ülker), İstanbul 2003, s. 73, 88, 135-136, 151; *Tevkî Abdurrahman Paşa, Kânunnâme (MTM, I/3 [1331])*, s. 542; *Hezârfen Hüseyin Efendi, Telhisü'l-beyân fi Kavânin-i Âli Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 146, 202, 204; *Taylesanizâde Hâfiz Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, I, 107, 180, 190, 267, 279; *Ahmed Cevad, Tarih-i Askerî-i Osmânî*, İstanbul 1297, I, 42, 85; *Teşrihât-ı Kadîme*, s. 71, 82, 90-91; *Uzunçarşılı, Kapukulu Ocakları*, I, 208-211; II, 144; a.mlf., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 90, 111, 155, 158, 257, 259; *Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s. 223-225, 226-227; *Ahmet Akgündüz, Şer'îye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, İstanbul 1988, I, 72-73; a.mlf., *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1991-93, III, 108, 173; VI, 488; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara 1994, s. 64-65; *Muzaffer Doğan, Sadâret Kethüdâlığı: 1730-1836* (doktora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 74; *Tuncer Baykara, Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 14-15, 205, 211, 212; P. G. İnciyan, "XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti" (trc. O. Bogosyan), *Hayat Tarih Mecmuası*, I/4, İstanbul 1965, s. 67; I/9 (1965), s. 37-38; I/12 (1966), s. 67; *Pakalın*, II, 572-573; *Fahrettin Atar, "Mahkeme"*, *DİA*, XXVII, 340.

RECEP AHISKALI

MUİD

(المعيد)

Mübdî'in mukabili olarak kullanılan Allah'ın isimlerinden biri

(bk. MÜBDÎ).

MUİD

(المعيد)

Medreselerde

müdris yardımcısına verilen ad.

Sözlükte "tekrarlayan" anlamına gelen müid kelimesi, medreselerde müdrisin verdiği dersi arkadaşlarına tekrar eden ve müdrise yardımcı olan öğretim elemanıdır. Müidlik görevi îade terimiyle ifade edilirdi. Müid kelimesine yukarıdaki anlamda V. (XI.) yüzyıl öncesi kaynaklarında rastlanmaması, bu mesleğin Nizâmiye medreselerinin kurulmasıyla ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak geleneğin kaynağını Hz. Peygamber dönemine kadar götürülenler vardır. Rivayete göre Resûl-i Ekrem ders halkasından kalktıktan sonra aştaptan bazılarını Abdullah b. Revâha'nın etrafında toplanır, Resûlullah'ın öğrettiği şekilde beraberce zikrederlerdi; Abdullah da onlarla dinî konuları müzakere ederdi (krş. *Müsned*, I, 230; II, 132; III, 265; *Heysemî*, X, 76; *Abdülhay el-Kettânî*, III, 42). Medrese öncesinde mescidlerde, dârüssünne veya dârülhadislerdeki imlâ meclislerinde, "miâd" da denilen hadis derslerinde aslında kendisi de hadis talebesi olan ve hocanın söylediklerini o anda tekrarlayan "müstemlî" adlı yardımcı elemanlar vardı. Fakat bunlar daha çok hocanın sesini duyurabilmek için tekrar ederlerdi. Esasen çok kalabalık olmayan fıkıh meclislerinde görev yapan müid ise ders sırasında hocayla beraber oturur, ders bittikten sonra diğer öğrencilere dersi tekrarlardı. Müidler genellikle diğerlerine göre daha ileri seviyede olan öğrencilerden seçilirdi. Ancak mezun olmuş bir öğrenci veya kürsüsü bulunmayan bir fıkıh âlimi de bu göreve tayin edilebilirdi. Müdris en zeki, en kabiliyetli ve çalışkan öğrencisini müid seçerdi. Müidler mezun olduktan sonra iyice olgunlaşmadan ve hocası görevi bırakmadan kürsü işgal etmesi ilim geleneğine aykırı sayılırdı. Hoca tayin edilmediği dönemlerde ise müidler de ders vermiştir. Nitekim daha önce müdrislik görevinde bulunanlar da müidlik yapabiliyordu. Fakat müdris sıfatı ile ders veren müidler onların aldığı maaşı alamazdı.

Medreselerde genellikle her hocanın bir veya iki müidi olurdu. Müstansırıyye Medresesi'nde ise dört mezhep müdrisinden her birinin dörder müidi vardı. Bağdat'ı ziyareti esnasında bir derse katılan İbn Battûta, müdrisinden ders sırasında sağında ve